

A. 12.643.

Tartu Linna Pedagoogiline Muuseum
Ekskursioonikomisjoni Toimetised nr. 1.

E. E i s e n s c h m i d t

Tartu linna V algkooli juhataja

Juhiseid ekskursioonide korraldajaile

K.Ü. „LOODUS“, TARTU.

Karl Orviku
TUISKLIIV

Hind 1 kr. 90 senti.

SISU: Rannal. Tuiskliiv. Luide. Kujunev luidestik. Surnua luited ärkavad. Tuultest. Luidete rändamissuunast. Vired. — Teksti selgitavad 30 pilti.

Karl Orviku
MAAVARAD

(Geoloogilisi ja majanduslikke andmeid Eestis leiduvate maavarade kohta.)

Raamat on varustatud rikkalikult piltide, diagrammide ja võrdlustabelitega, mis pakuvad rohkesti uutset ja üllatavat materjali.

Eerik Laid
EESTI MUINASLINNAD

124 lk., 53 joon. ja 1 kaardiga. Hind 1 kr. 50 senti.

Muinaslinnadel pole mitte ainult teaduslik tähtsus. Nad on vaba Eesti mälestussambad, suurimad tunnistused sellest jõust ja kultuurist, mis siin oli loodud enne maa langemist.

Käesolev teos on soliidne ja põhjalik aruanne sellest, mis Eesti muinaslinnust praegu on teada.

Ma usun kindlasti, et see teos leiab hindamist ja äratab lugupidamist Eesti muinasjäänuste kohta. Prof. A. M. Tallgren.

Eerik Laid
**KODUMAA
MUISTSED PELGUPAIGAD**

30 lk., 6 joon. Hind 30 senti.

Eesti muistsete pelgukohtade ja pelgukoobaste arheoloogilised registreerimised, kirjeldused ja katsed nende pelgupaikade ajalooliste funktsioonide kindlakstegemiseks.

H. Moora
**EESTLASTE KULTUUR
MUISTSEL ISESEISVUS-AJAL**

93 pildi ja 2 värvilise kaardiga. Hind 3 kr. 50 senti.

Kogu eestlaste muistsest kultuurist annab mag. H. Moora teos selge ülevaate. M. J. Eisen. „Eesti Kirjandus“.

H. Moora teos on meie eestikeelses teaduslikus kirjanduses sündmuseks. Loodan, et meie koolielu juhtivad võimud hoolitsevad selle eest, et see raamat iga ajalooõpetaja ja iga kooli raamatu-kogusse läheb. H. Sepp. „Postimees“.

A. 12.643.

Tartu Linna Pedagoogiline Muuseum
Ekskursioonikomisjoni Toimetised nr. 1.

E. Eisenschmidt

Tartu linna V algkooli juhataja

Juhiseid ekskursioonide korraldajaile

K./Ü. „LOODUS“, TARTU, 1933.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

42170

Saateks

Ekskursioonidel on kooli jooksvas õppetöös täita suured ja tähtsad ülesanded. Need ülesanded on leidnud fikseerimist ametlikkudes õppekavades ja neile on korduvalt õpetajate tähelepanu juhitud Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi vastavate ringkirjades.

Ekskursiooni korralik läbiviimine nõuab õpetajalt suuri pingutusi, palju eeltöid ja mitmekesist ettevalmistust. Juba sobiva koha leidmine ekskursiooniks tekitab õpetajale teatavaid raskusi, eriti algajale õpetajale, kui ta õppetööd peab alustama vähetuntud ümbruses. Pole kerge ekskursiooniks vajalikkude andmete kogumine, sest neid tuleb sageli hankida mitmesugustest allikatest ja mitte iga kord ei juhtu neid käepärast olema. Ka pole mainitud allikate olemasolu õpetajale alati teada. Kuid eriti valusasti annab õpetajale tunda ekskursioonide korraldamise töös eestikeelse metoodilise kirjanduse puudus sellel alal, kust õpetaja leiaks vajalikke näpunäiteid ekskursiooni juhtimise tehnika üle. Õpetajal tuleb enesel katsetada. Ei esine harva seepärast ekskursioone, mis muutuvad lihtsateks jalutuskäikudeks või lõbureisudeks ja taotlevad üht ainsat sihti — meelelahutust.

Et pakkuda õpetajale teatavat abi ja kergendust ekskursioonide korraldamise töös, moodustati 1932. aasta sügisel Tartu Linna Pedagoogilise Muuseumi juurde ekskursioonikomisjon (juhataja E. Eisenschmidt, liikmed: O. Ignats, J. Karma, D. Koppel, A. Parts ja J. Voites). Komisjon seadis enesele ülesandeks: 1) ekskursioonidesse puutuvate materjalide kogumise, 2) nende materjalide metoodilise läbitöötamise kooli õppetöö seisukohalt, 3) läbitöötatud materjalide kättesaadavaks tegemise koolidele kui ka teistele asjast huvitatud isikutele (huvireisijatele).

Selles suunas tööle asudes otsustas komisjon koostada üksikasjalised kavad nende ekskursioonide kohta, mis Tartu koolidele kõige kättesaadavamad, kuid seejuures materjalirikkamad ning huviküllasemad. Nendeks on komisjoni

arvates järgmised ekskursioonid: 1) Haaslavale ja selle ümbrusse (koostab J. Voites), 2) Saadjärve ümbrusse, s. o. Vooremaale (koostab O. Ignats), 3) Elva-Vapramäe ümbrusse (koostab J. Karma), 4) Otepää ümbrusse (koostab E. Eisenschmidt), 5) Peipsi rannikule ja Alatskivi ümbrusse (koostab A. Parts) ja 6) Taevaskoja ümbrusse (koostab D. Koppel). Mainitud töödega loodavad komisjoni liikmed valmis saada 1933. aasta sügiseks.

Kuid eeskätt otsustas komisjon koostada lühikese ülevaate neist metoodilistest algnõuetest ja praktilistest näpunäidetest, mis hädavajalikud iga korraliku ekskursiooni läbi viimiseks. Selle töö tulemusena ilmubki käesolev kokkuvõte, mille on koostanud komisjoni juhataja ning mis on komisjoni poolt läbi kaalutud ja vastu võetud. Tahaksin loota, et järgnevatest ridadest õpetaja leiab kasulikke näpunäiteid ekskursiooni juhtimiseks ning suudab süvendada ekskursioonide tähtsust jooksvas õppetöös.

Tartu, 8. mail 1933. a.

E. Eisenschmidt,

Tartu Linna Ped. Muuseumi ekskursiooni-
komisjoni juhataja.

Ekskursioonide ülesandeid.

Ekskursioonide ülesanneteks on :

1) Õpilaste teadmete rikastamine nende kodukohas, lähis- ja kaugümbruses esinevate looduslike, geograafiliste, ajalooliste, kultuuriliste jne. teguritega, neid tundma õppides, vaadeldes, hinnates ja võrreldes.

2) Õpilaste ergutamine isetegevusele, iseseisvale vaatlusele ja uurimisele.

3) Mitmekesisuse, värskuse ja huvi toomine jooksvasse õppetöösse.

4) Õpilaste klassis omandatud teadmete süvendamine ja jäädvustamine.

5) Huvi ja armastuse arendamine õpilastes kodumaa looduse vastu, teritades õpilase silma nägema huvitavat ja ilusat ka seal, kust harilikult möödutakse mõistmatult ja külmalt.

6) Korra ja ühistunde kasvatamine õpilastes väljaspool kooli.

7) Tahtejõu ja elurõõmu arendamine õpilastes niisuguses suunas, et ekskursioonil esinevad ebamugavused toidu, korteri ja ilmastiku suhtes ei muutuks õpilaste silmis mitte vintsutusteks ja kannatusteks, vaid huvitavateks sündmusteks argipäevaelus.

8) Õpetajate ja õpilaste üksteisele lähenemine, mis võimaldab õpetajal õpilaste individuaalsete omaduste paremat tundmist ja õiglasemat hindamist.

Ekskursioonide liigitus.

Ekskursioone võime liigitada nende ulatuse, kestuse ning üldpõhimõtete suhtes järgmiselt:

1) Õppekäigid toimuvad õppetöö ajal ja võivad kesta 1—6 tunnini. Neile rajatakse kooli või kodukoha lähisümbruse tundmine (vaba loodus, töökojad, mitmesugu-

sed asutised jne.). Iga vanema klassiga tuleb seda piirkonda laiendada. Õppekäigud on rakendatud üksikute õppeainete teenistusse ja seepärast olgu nende kavad piiratud väikese arvu vaatlusobjektidega.

2) Õppereisud on määratud kooli (kodukoha) kaugümbruse tundmaõppimiseks ja võivad kesta 1—2 koolipäeva. Nende siht olgu mitmekülgne, käsitleda tuleb kaugümbruses esinevaid looduslikke, geograafilisi, ajaloolisi, kultuurilisi ja teisi tegureid, arvestades seejuures õpilaste eelteadmide, võimeid ja arenemist. Algkoolide seisukohalt võib õppereise kasutama hakata alles 4. õppeaastast alates ja tuleb piirduda eeskätt oma maakonnaga, sest nimetatud piirkond pakub harilikult küllaldaselt vaatlusobjekte algkooli õppekavale vastavas ulatuses.

3) Õpperännakud (turism) ei ole otseses seoses jooksva koolitööga, sest nad toimuvad väljaspool ametlikku koolitööd (peamiselt suvevaheajal) ja võivad kesta pikemat aega. Õpperännakud süvendavad suurimal määral õpilastes kodumaa-tundmist, eriti selle tänapäevaseisundit, lubavad õpilastel põhjalikult nautida kodumaa looduse ilu, seovad õpilast tuhandete niitidega kodumaa külge ja karastavad õpilase tervist ning tahtejõudu. Õpperännakuid tuleb tõsiselt soovitada keskkooli vanemate klasside õpilastele.

4) Kooli üldväljasõidud (sõidud või minekud rohelistesse) on mõeldud kooli üldise meeleolu ja ühistunde loomiseks ning võivad kesta kuni üks koolipäev.

Õpetaja eeltööd ekskursiooniks.

Ainult korralikult ettevalmistatud ekskursioonid suudavad täita oma ülesanded ja muutuda väärtuslikuks teguriks õppetöös. Eeltöödele asumisel pidagu õpetaja silmas järgmisi nõudeid:

1) Igaks ekskursiooniks, ka lühemateks õppekäikudeks, tuleb koostada üksikasjaline kava.

2) Ekskursiooni kava tuleb õppetöö seisukohalt põhjalikult läbi mõelda, kokkukõlastada maksvate õppekava nõuetega ja kohandada õpilaste võimetele, arenemisele ja teadmetele.

3) Ekskursioonide kavad koostatakse terveks õppeaastaks ette ja need tuleb märkida klassi töökavasse ning esitada õppenõukogule heakskiitmiseks.

4) Ekskursiooniks valitud objektiga (maastik, töökoda, muuseum, asutis) peab õpetaja koolitööst vabal ajal põhjalikult tutvuma, ja tarbe korral selleks valitud maa-ala läbi matkama, et tutvuda selle üksikasjadega.

5) Et olla võimeline lahendama ekskursioonil tekkivaid küsimusi, peab õpetaja tutvuma teatava ekskursiooni alasse puutuva kirjandusega.

6) Ekskursioon peab toimuma takistamatult ja kavas ette nähtud piirides. Et vältida ebameeldivaid takistusi, tuleb õigel ajal ühendusse astuda (kas kirjalikult, traadi teel või isiklikult läbi rääkides) vastavate isikute ja asutistega sõidu- ja külastamisloa hankimiseks, külastamisaja kindlaksmääramiseks, öökorteri saamiseks jne.

7) Õpilasi tuleb ekskursiooniks korralikult ette valmistada.

Ekskursiooni kava koostamine.

Silmas pidades eespool-tähendatud metoodilisi nõudeid, tuleb ekskursiooni kavas fikseerida :

1. Klass.

2. Aeg (näited : septembrikuu algus, maikuu lõpp, enne jõulu, veebruar).

3. Koht (näited : Raadi kruusaauk, Vasula mets, Ropka park, Maarja surnuaed, „Postimehe“ trükikoda, J. Künnapuu savitööstus, Eksport-tapamaja, Otepää ümbrus jne.).

4. Teema (näited : viljade levik, park sügisel, männimetsas, künklik moreen-maastik, kevad aias jne.).

5. Vaatlusülesanded (näide : ekskursioonil Otepää ümbrusse võib olla teemaks : „Künklik moreen-maastik“, vaatlusülesanded : jälgida vaguni aknast maapinna (reljeefi) muutust Tartust Pukani, koostada ümbruse kirjeldus, registreerida kuulnud laululinnud laulu järgi, jälgida ümbruse pidevat tõusu Meegaste mäeni, selgitada moreen-maastiku üldpilti, toetudes otsesele vaatlusele mõne kõrgendiku laelt jne.).

6. Matkakava (maršruut), peatused, puhkeajad jne.

7. Vältus (näited : üks päev, 2—3 tundi, 1 tund jne.).

8. Kulude eelarve.

Õpilaste ettevalmistamine ekskursiooniks.

Enne ekskursioonile asumist peab õpetaja varakult selgusele jõudma (õppekäikudel mõni päev enne seda), kas õpilased on võimelised lahendama ekskursiooni ülesandeid, toimetama vaatlusi, mõõtmisi ning kas õpilased on teadlikud korranõuetest ekskursioonil. Selleks on vaja:

1) Õpilastega läbi võtta (korrata, kui sellest varemini juttu olnud) ekskursioonil vajalikke üldteadmed.

2) Meelde tuletada korranõuded ekskursioonil.

3) Õpilasi tutvustada kavatsetud matkakavaga, vaatlusobjektidega ja töö-ülesannetega.

4) Korraldada õpilase ekskursiooni märkmik. Pikemate ekskursioonide (õppereisude) puhul on väga soovitatav lasta õpilastel märkmikku sisse kanda matkakava, vaatlusobjektid, töö-ülesanded ja muud vajalikud andmed selles järjekorras, nagu õpilased neid matkal ees leiavad. See võimaldab õpilastel teel iseseisvalt orienteeruda ja arendada isetegevust. Üksikute sissekannete vahele märkmikku tuleb jätta vaba ruumi täjendavate märkuste ja kirjelduste tarvis matkal.

5) Õpilasi tuleb varakult tutvustada ekskursioonil vajaliku varustisega (kehakate, õppetarbed, toit).

Liiklemisvõimalusi ekskursioonidel.

Ekskursioonidel kodumaa mitmekülgses tundmaõppimiseks on kahtlemata suurima väärtusega jalarännakud. Kuid neid saab eduga kasutada ainult õppekäikudel kodukoha lähisümbruse tundmaõppimiseks ning õpperännakutel, kus ajakulu pole mõõtuandev ja kus osavõtjate arv pole suur (võimaldab kergemat toitulustamist ja öömaja leidmist taludes). Ekskursioonidel kodukoha kaugümbrusse pääsemiseks koolitöö ajal tuleb kasutada mitmesuguseid mehaanilisi liiklemisvahendeid. Säärase ekskursiooni matkakava koosneb seepärast kahest eriosast: 1) tuleb mingisuguse liiklemisvahendiga jõuda ekskursiooni sihtpunkti ja 2) asuda sihtpunktis ekskursiooni ülesannete lahendamisele. Ei ole eriti tähtis, missuguseid liiklemisvahendeid kasutada kodukoha ja ekskursiooni sihtpunkti vahemaa katmiseks, sest vaatlusi toimetatakse siin vähe, teinekord sugugi mitte, näiteks sõitude puhul öösi. Kuid asudes tööle ekskursiooni sihtpunktis tuleb ainsa liiklemisvormina harrastada jalarännakut.

Mehaaniliste liiklemisabinõudena võivad meil tulla kõne alla ainult rong, laev ja auto (veoauto, omnibus). Viimasel ajal on moodi läinud autode kasutamine ekskursioonidel, sest on ju autol vastuvaidlematuid paremusi teiste liiklemisabinõude suhtes: autoga pääseb kergesti igale poole, autoga võib kiiresti maha kihutada suured vahemaad, ekskursioon pole seotud tülika sõiduplaaniga, paraja arvu osavõtjatega on ekskursiooni kulud minimaalsed, sõit autoga võimaldab osavõtjatel rohkem tarbeid kaasa võtta (toit, rõivad, ööbimistarbed) ega väsita nii õpilasi nagu pikad jalarännakud. Kuid ka suuri puudusi on autosõidul, mida tuleb arvestada: ekskursioone tabavad tihti autoõnnetused, mis tingitud eeskätt meie halvatest teeoludest; õpilased võivad autosõidul kergesti haigustuda, eriti tuuletõmbuse pärast; paljud õpilased kannatavad „merehaiguse“ all jne. Õppetöö seisukohalt tuleb autosõidu suurimaks puuduseks lugeda selle provotseerivat mõju tervet matkakava lihtsalt maha kihutada, „ei ole aega“ kuski peatuda ja töösse süveneda, püütakse rohkem kilomeetreid ära sõita, mille kurvaks järeltuleks on teinekord ekskursiooni ülesannete sootuks unustamine. Säärasel ekskursioonil puudub kasvatuslik väärtus, saavutatakse vaid negatiivseid tagajärgi, kasvatades õpilastes pealiskaudsust. Autot tuleb kasutada ainult ekskursiooni sihtpunkti jõudmiseks, mingil tingimisel aga mitte terve matkakava mahakihutamiseks.

Jalarännakutel võivad õpilased liikuda kas vabalt või korraldatud ridades. Vabalt liikudes valib iga õpilane endale meelepärasema tee — üks liigub tee ääres, teine hüppab üle kraavi ja sammub põlluäärsel teerajal jne. Vabalt võib liikuda maanteedel, metsas ja üldse vabas looduses. Hoiduda tuleb ainult heinamaade ja põldude tallamisest. Kuid vabalt liikudes tuleb siiski käia koondatud rühmas, kusjuures ette- ning kõrvale-jooksmised, samuti mahajäämine pole lubatud.

Korraldatud ridades (paarikaupa) tuleb liikuda linnas, alevis ja mujal rahvarikastes kohtades. See on tarvilik selleks, et õpilased rahvahulka ära ei eksiks, mis salgana liigudes kergesti võib juhtuda: siis takistab korraldamata salk rohkem üldliiklemist kui paarides liikumine; viimaks, vaba liikumine jätab korraldamatuse mulje ja kutsub esile kooli kohta lugupidamatustunde.

Et paarides liikumine toimuks korralikult, tuleb õpetajal järgmist silmas pidada:

1) Paaridesse kogunemise tehnikas tuleb õpilasi harjutada enne ekskursioonile minekut. Õpilased peavad võimelised olema ekskursioonil kiiresti ja rüsinata paaridesse seisma, kui selleks antakse käsklus.

2) Paaridesse rivistuvad õpilased kasvu järgi — lühemad ette, pikemad taha.

3) Paarid peavad asetsema üksteisest väljasirutatud käe kaugusel. See distants tuleb säilitada ka käimisel.

4) Kahe õpetaja ekskursioonist osavõtul liigub üks õpetaja ees, on teejuhiks ja määrab käimise tempo, teine õpetaja liigub taga ja valvab korra järele.

5) Ühe õpetaja osavõtul tuleb määrata teejuhtideks kaks täiesti kindlat ja korralikku õpilast, kes teed tunnevad, kes pole hajameelsed ja suudavad õiget sammu pidada. Õpetaja ise sammub kas taga või kõrval ja peab tervet õpilaste rühma silmas.

Rongi ja laevaga ei pääse alati ekskursiooni sihtkohta. Tuleb teinekord kilomeetreid jalgsi matkata, enne kui ekskursiooni ülesannete lahendamisele saab asuda. Mitmepäevaste ekskursioonide puhul, kus õpilastel tuleb kaasas kanda ka ööbimistarbed ning toit, muutub säärane jalarännak õpilastele väga raskeks. Sellisel korral tuleb palgata voormeest õpilaste pakkide ja pealistrõivaste veoks. Voormehele tuleb kõik aeg liikuda ühes ekskursiooniga, et õpilastel alati võimalus oleks kaasavõetud asju kasutada, näiteks palituid vihma puhul, kaasavõetud toiduaineid peatuste puhul kehakinnitamiseks jne.

Ekskursiooni juhi kohustest.

Vastutus ekskursiooni hea kordamineku eest lasub täielikult ekskursiooni juhil. Ekskursiooni edu või ebaõnnestumine oleneb sellest, kuidas ja kui suures ulatuses suudab juht maksma panna alljärgnevaid ekskursiooni põhinõudeid:

1) Ekskursioonil peab valitsema kindel kord. Õpilastel tuleb ekskursioonil töötada eritingimustes, kus palju kiusatusi ja hädahohte igal sammul on varitsemas: seal tormavad õpilased rüsinatel liikuvale rongile — „kartuses“ maha jääda; seal sunnib massipsühholoogia õpilasi üleemeelikutele tegudele — püütakse viimasel silmapilgul tormava auto eest üle

tee joosta, et näidata oma julgust ja kärmust, või jälle, minnakse hulgana paati ja hakatakse sügaval kohal vallatama, et näidata oma kartmatust; seal mängitakse peitmist rukkipöllul; seal tormavad õpilased indiaanlaste sõjakisaga lepinkusse, kasumetsa või pargi võsasse ning hakkavad oksid marduma, puid rikkuma jne. Ainult kindla korra maksmapanekul kaovad säärased pahed. Kui ekskursioonist võtavad osa mitu õpetajat, siis tuleb ühel neist täita ekskursiooni juhi kohuseid ja temale peavad vastuvaidlematult alluma nii õpetajad kui ka õpilased ning täitma juhi korraldusi. Juhil olgu ekskursioonil diktaatori õigused.

2) Väljatöötatud ekskursioonikavast tuleb kõrvalekalduvat kinni pidada. Tuleb kindlasti hoiduda matkal juhuslikult üleskerkinud teemade pikemast käsitlemisest, mis õpilaste tähelepanu kõrvale juhivad ja asjale ainult kahjuks on. Loodus on nii rikas mitmekesisest nähtustest, ja kui õpetaja ei oska õpilaste tähelepanu õigesse rööpasse juhtida, siis saab vaevalt ettenähtud ülesannete lahendamisele asuda. Seepärast tulebki teotseda ainult koostatud kava piires.

3) Ekskursiooni kurjaks vaenlaseks on pikad ning üksikasjalised seletused õpetaja poolt, sest need väsitavad asjata õpilast. Ei tohi unustada, et looduses, kus nii palju nähtusi õpilase tähelepanu mujale juhivad, õpilane võimeline pole õpetaja pikki seletusi kuulama: seal ronib sipelgas õpilase jalal ja kutsumata külalist tuleb ära ajada; seal keerleb kurjalt sumisedes õpilase pea ümber herilane; seal hüppab oksalt oksale väle orav. Kui korranõuded on hästi maksma pandud, siis istuvad ja kuulavad õpilased küll päris vaikselt, kuid nad soomustavad endid õpetaja pikkade seletuste vastu ükskõiksuse ja hajameelsusega. Pikkade seletuste õige koht on klassis.

4) Ekskursioonil tuleb tegelda ainult konkreetse materjaliga. Õpilasi tuleb tööle rakendada, kus nad võivad tegelikult tutvuda looduses esinevate nähtuste ja esemetega, neid vaadeldes, mõõtes ja kirjeldades. Lühidalt, õpilastel tuleb tööle rakendada mitte üksnes pea, vaid ka lihased ja meeled.

5) Kunagi ei tohi lootma jääda õpilase mälule. Kõik ekskursioonil kuulnud või töötulemustena saadud andmed tuleb järjekindlalt märkmikku sisse kanda, et neid hiljemini kasutada klassis jooksva töö juures.

6) Ekskursioon täidab oma ülesande ja jätab osavõtjatele kustumata mälestised siis, kui osavõtjate keskel valitseb

ülev meeleolu, sõbralik vahekord ja heatahtlik suhtumine ekskursiooni miljöösse. Ekskursiooni juhust sõltub see suurimal määral. Kui õpetaja (juht) suhtub elurõõmsalt ekskursiooni raskustesse ja oma meeleolu ei lase langeda äparduste puhul ning kui ta on igal pool elavaks eeskujuks, siis õpilased vastavad samaga. Mitmesugused raskused ja ebamugavused ekskursioonil, nagu öökorteri, toidu ja ilmastiku suhtes kutsuvad õpilastes harilikult esile nurina ja rahulolematuse, kuid õpetaja mõjul, kui ta oskab seda teisest seisukohast valgustada, paistavad õpilaste silmis need raskused ja ebamugavused huvitavate sündmustena igapäevses elus. Et olla õpilastele eeskujuks, ei tohi õpetaja endale lubada mingisuguseid eralõbusid ja suuremaid mugavusi ei toidu ega ööbimisvõimaluste suhtes. Kõiki raskusi tuleb ühiselt kanda.

Ekskursioonide töömeetoditest.

Ekskursioonide läbiviimisel kasutatakse kaht meetodit: illustreerivat ja uurivat (euristilist).

1) Illustreeriva meetodi puhul õpilased tutvuvad ekskursioonil tegelikult sellega, millest neil kujutus juba olemas, millest neile klassis räägitud. Näiteks, kevadisel ekskursioonil algkooli VI klassiga Alatskivi ümbrusse õpilastel on kujutus Peipsist, järve rannikust, rannikul asetsevatest venelaste tänavküladest, venelaste elust-olust, nagu juurvilja kasvatamisest, kalastamisest, siis Peipsi madalikust ja sellel asetsevatest soodest, heinamaadest ja lodumetsadest, siis kujutus Juhan Liivist, tema elust, tööst ja loomingust ning viimasest puhkepaigast Alatskivi kalmistul. Ekskursioonil näevad õpilased seda tegelikult — see on elav illustatsioon klassis läbivõetud materjalidele. Illustreeriva meetodi puhul langeb eeltöödele pearaskus. Järeltööd piirduvad peamiselt jutustusega ekskursiooni käigust, muljetest, korraldatakse kollektiivselt ekskursiooni album, koostatakse mõned kirjandid jne.

2) Uuriva meetodi puhul langeb pearaskus töödele ekskursioonil ja sellele järgnevatele järeltöödele klassis. Eeltööde tarvidus piirduvad vaid sellega, et õpilasi ette valmistada iseseisvalt töötama ja et nad võimelised oleksid õpetaja juhatusel toimetama vaatlusi, mõõtmisi, kirjeldusi ning tegema vastavaid järeldusi. Näiteks, kevadisel ekskursioonil algkooli V klassiga Pühajärvele õpilaste otsesed teadmed eks-

kursiooniks valitud maastikust on kaunis väikesed — IV klassis on sellest juttu olnud, kuid seda paremini tuntakse kodukoha ümbruse loodust, pinnavorme jne. Ekskursioonil asuvad õpilased uurivale tööle, koostavad otseste vaatluste põhjal künkliku moreenmaastiku kirjelduse, jõuavad selgusele selle maastiku looduslike ja teiste tegurite suhtes, uurivad Pühajärve randjoont, poolsaari, lahti, tutvuvad nende nimetustega, vaatlevad ja kirjeldavad Hobusemäge jne. Säärasel viisil ekskursioonil kogutud materjalid töötatakse hiljemini klassis põhjalikult ümber, koostatakse ühisel jõul õige pilt läbimatkatud maastikust, mis omakord aluseks seatakse teiste, kaugemate maastikkude läbivõtmiseks klassis.

Ekskursiooni järeltööd.

Igale ekskursioonile peale selle sooritamist kas otsekohe või hiljemini peavad järgnema mitmesugused tööd klassis, kus läbi võetakse ja läbi töötatakse kogutud materjalid. Seejuures tuleb silmas pidada järgmisi võimalusi:

1) Meelde tuletada ekskursiooni käik, toimetatud vaatlused, mõõtmised, koostatud kirjeldused jne.

2) Valgustada ja selgitada kõike seda, mida õpilased nägid ja kuulsid ekskursioonil.

3) Täiendada ja süvendada ekskursioonil ülestõstetud küsimusi.

4) Siduda ekskursioonil nähtud üksikasjad teatavaks tervikuks.

5) Ekskursioonil kogutud ja kaasatoodud materjalid ära kasutada praktilisteks töödeks klassis ja kooliaias.

6) Koostada ekskursiooni-muuseum kaasatoodud esemetest.

7) Koostada ekskursiooni-album õpilaste kirjanditest, kogutud päevapiltidest ja õpilaste originaal-joonistest ning diagrammidest.

Lisaks eespool-mainitule tuleb õpetajal koostada aruanne ekskursiooni üle ja esitada see hiljemini õppenõukogule teadmiseks. Aruandes tuleb fikseerida ekskursiooni täpne aeg, vältus, õpilaste arv ning töötulemused.

Korranõuded ekskursioonil I.

Ekskursiooni edu sõltub suurimal määral ekskursioonil valitsevast korrast. Seepärast on vaja aegsasti õpilasi tut-

vustada korranõuetega ekskursioonil ja need valjult maksma panna.

Rongis (ka trammis).

1) Rongi lähenemisel õpilased paaridesse korraldada ja platvormi äärelt eemale viia. Tungi ärahoidmiseks rühm kaheks jaotada (poolitada), et võimalik oleks õpilasi kahelt poolt vagunisse juhtida. Õpilasi kohalt mitte varem lubada lahkuda, kui rong on seisma jäänud ja sõitjad vagunist väljunud. Vagunisse juhtida õpilasi rahulikult ja määratud järjekorras. Hoiduda tunglemisest, tõuklemisest ja närvitsemisest!

2) Rongi peatuspaikades õpilastel mitte lubada rongilt lahkuda. Ka trepil või uksel seismine ei ole lubatud.

3) Reisijate kohta käivaid määrusi tuleb täpsalt täita. Soovitatav on reisijate kohta käivad määrused lasta õpilastel sõidu vältel sisse kanda ekskursiooni märkmikku.

4) Sõidu ajal vagunist vagunisse mitte liikuda.

5) Sõidu ajal vaguni avatud aknast pead mitte välja pista, sest kergesti võib puru silma sattuda ja halvemal juhul esile kutsuda silmapõletiku. Ka peakattest võib ilma jääda, kui ettevaatamatult pea välja pista avatud aknast.

6) Mõni minut enne raudteesõidu sihtpunkti jõudmist õpilastel lasta oma asjad kokku koguda, siis rongi peatudes õpilased rahulikult vagunist välja juhtida ja veel kord vagun läbi käia ja kontrollida, kas midagi maha pole unustatud. Rongilt lahkudes õpilased üle lugeda!

Jalaraennakul.

1) Läbi rahvarikaste kohtade liikuda korraldatud ridades paarikaupa, väiksemad ees, suuremad taga. Paaride vahemaa olgu küllalt avar, et sammumist mitte takistada (väljasirutatud käe kaugus). Liikuda rahulikult, ridadest õpilasi mitte lubada välja joosta. Liikudes säilitada tarvilikku rahu, mitte lärmitseda ega möödaminejate kohta märkusi teha.

2) Maanteel ja vabas looduses võib liikuda vabalt, kuid koondatud rühmas. Ette- ja kõrvalejooksmine, samuti ka mahajäämine on täiesti lubamatu. Õnnetuste ja äparduste puhul tuleb peatada terve rühm. Kui juhi märguandel rühm peatub vajalikkude vaatluste toimetamiseks või vastavate seletuste saamiseks, peab rühmas valitsema täielik vaikus ja kord. Rühma peatamiseks, kokkukutsumiseks või üldise korralduse tegemiseks olgu juhil kaasas vile või pasun.

3) Kui ekskursiooni juht peatab rühma vajalikkude seletuste andmiseks või matkal leitud esemete demonstreerimiseks, asetuvad õpilased ümber juhi kahes ringis (ringide raadius veidi üle meetri), lühemad õpilased esimesse ritta, pikemad tagumisse ritta esimeste vahekohtadele. Soovitav on säärane asetuse tehnika õpilastega läbi võtta enne ekskursioonile asumist. Seletuste andmisel või esemete demonstreerimisel õpetaja pöördub aeg-ajalt ringi. Sellise asetuse puhul on õpetajale garanteeritud teadmine, et terve rühm teda kuuleb ning näeb demonstreeritavaid esemeid. Väiksema arvu õpilaste puhul (alla 15) see asetus pole tarvilik.

4) Õpilastel on viisiks tarbeta lilli noppida ja seda sageli massiliselt, ning hiljemini neid hoolimatult ära visata (tütarlapsed), samuti oksti murda, keppe lõigata, keppidega õienuppe ning puudelt ja põõsastelt lehti maha peksta (poeglapsed). Säärast südamega looduse hävitamist tuleb võtta kui õpilase tooruse ja kasvatamatuse nähtust ning kindlasti hukka mõista. Selle pahe ilmsikstulekul tuleb õpilastele selgitada loodusekaitse tarvilikkust. Lillede noppimine, taimede kitkumine ja oksakeste murdmine on lubatud ainult õppetöö huvides ja õpetaja teadmisel.

5) Peatuspaikadel loobitakse sageli murule maha muna-koori, paberit, toidujäänuseid ning rüvetatakse muul viisil ümbrust. Sellest inetust kombest tuleb kindlasti hoiduda ja kõik sellised jäänused tuleb hoolega kokku korjata ja ära peita või maha matta; äärmisel juhul võib ka ära põletada, kuid sel puhul tuleb olla väga ettevaatlik ja õpetaja jäägu tule juurde selle täieliku kustumiseni.

6) Tulega oldagu äärmiselt ettevaatlik, nii kuivas metsas kui ka öömajal viibides, eriti kus magamisasemeks öled. Ööbides ruumis, kus magada tuleb õlgedel või heintel, nagu lakas või küünis, võib valgustada ainult elekter-taskulampidega.

7) Ärgu kutsutagu kohalikkude elanikkude meelepaha esile, tallates nende heinamaid ja põlde. Liikuda võib vaid olemasolevaid teid ja jalgradu mööda. Ainult seal, kus tallamine ei tekita kahju, võib liikuda vabalt, nagu metsas, söödil ja karjamaal. Põllupeenral ja kitsal jalgteel liikuda hanereas!

8) Suplemine on lõbus ning tervisele kasulik toiming, kuid ekskursioonidel, kus massipsühholoogia sunnib õpilasi ülemeelikutele tegudele ja uhkustamisele, millele võivad järg-

neda kurvad õnnetused, tuleb suplemisest kindlasti hoiduda. Ka paadisõit on ekskursioonil küllaltki ohtudega seotud, seepärast tuleb olla äärmiselt ettevaatlik, eriti nooremate õpilastega. Kui õpetajal puudub kindlus õpilaste võimetes paadisõidus, siis tuleb sellest loobuda.

9) Kergesti võivad õpilased ekskursioonil külmetada, juues sooja kehaga külma vett. On ekslik arvata, et palava ilmaga ja kuuma kehaga külma vee joomine kaotab janutunde. Just vastuoks, külma vee joomine aina suurendab janutunnet ja mõneminutise rahuldustunde järel algab veel tugevam janu. Et janu on sageli petlik tunne ja seda eriti ekskursioonidel, kus ühe õpilase janu üle kaebus kutsub massilise janutunde ka teistes õpilastes, tuleb võimalikult hoiduda joomisest matkal. Janutunnet võib kaotada jalgade ja käte pesemisega või suu loputamisega külma veega.

10) Jalarännakul toimuvad kõik õpilase kehalised funktsioonid palju kiiremini kui harilikult. Seepärast tuleb teha sagedamaid peatusi võsa, metsa või salu läheduses, tarbe korral ka teeäärsetes taludes, ja õpilasi lubada lühikeseks ajaks vabaks oma loomulikkude tarvete rahuldamiseks. Ka siin peab õpetaja silm valvel olema, et ei toimuks midagi lubamatut. Eriti tuleb tähelepanelik olla peatuste puhul taludes, kus õpilased võivad ära rüvetada kas hoonete ümbruse või isegi mõne kõrvalise hoone (sauna, küüni). Pahanduste vältimiseks parem juba selles asjas nõu küsida mõnelt kohalikult elanikult.

11) Rõõmsa meeleolu loomiseks ja matkaraskuste võitmiseks on parimaks vahendiks laulmine, mida rohkesti tuleb kasutada. Selleks tuleb varakult õpilasi ette valmistada. Vältida tuleb ainult ebakohaseid laule.

12) Õpilased suudavad täita ekskursiooni ülesandeid ja jälgida õpetaja seletusi ainult siis, kui nad on korralikult välja puhanud. Väljamagamata õpilased on loiud, närvilised, ärrituvad kergesti ja satuvad sageli teistega tülli, nende meeleolu langeb tühiste põhjuste pärast ja nad kaotavad huvi iga asja vastu. Seepärast tuleb hoolt kanda, et öö oleks ainult puhkamiseks. Peale kokkulepitud märguannet (öhtupalve, laulud, koraal või mõni isamaalaul) valitsegu magamisruumis täielik vaikus ja kord. Ka hommikutundidel valitsegu vaikus seni, kuni õpetaja annab käsu ülestõusmiseks.

13) Ühiskoolide ekskursioonidel tuleb õpetajatel eriti valvel olla, et midagi lubamatut ei toimuks õpilaste vahel

ning et liiga vaba vahetõrge poeg- ja tütarlaste vahel ei ärataks seltskonnas võõristust ega kahtlust kooli kasvatusliku mõju suhtes. Ühiskoolide ekskursioonidel olgu kaasas õpetajad mõlemast soost.

14) Nii korra kui ka ühistunde huvides peavad õpetajad magama õpilastega ühises ruumis (vastavalt soole). Ka pole sünnis, kui õpetaja lubab enesele suuremaid mugavusi aseme ja koha suhtes, kui seda on võimaldatud õpilastele.

Korranõuded ekskursioonil II.

(Õpilase märkmikku sissekandmiseks.)

Väga soovitatav on lühidalt formuleeritud korranõuded lasta õpilastel sisse kanda ekskursiooni märkmikku.

1. Mine rongile ja lahku rongilt rahulikult ning õpetaja poolt määratud järjekorras.

2. Ära lahku rongilt selle peatuspaikadel.

3. Ära seisa rongi peatuse ajal vaguni trepil ega uksele.

4. Ära liigu sõidu ajal vagunist vagunisse.

5. Täida täpselt reisijate kohta käivaid määrusi.

6. Sõidu ajal ära pista pead välja avatud aknast.

7. Matkal liigu õpetaja korralduste kohaselt kas koondatud rühmas või paarikaupa.

8. Kunagi ära lahku rühmast õpetaja teadmata ja loata.

9. Peatuste puhul seletuste saamiseks võta aset ringis ümber õpetaja sulle määratud kohal.

10. Seletuste ajal ära tegele kõrvaliste asjadega.

11. Tunne halastust ning armastust sind ümbritseva looduse vastu — ära nopi asjatult lilli, ära riku puid ega põõsaid.

12. Ära rüveta peatuspaikadel toidujäänustega ega muu prahiga ümbrust — korja see kokku ja vii õpetaja poolt näidatud kohale.

13. Ära talla heinamaid ega põlde — liigu vaid olemasolevaid teid ning jalgradu mööda. Kus teed või rada pole, liigu õpetaja juhtnööride kohaselt.

14. Õnnetuse või äparduse puhul teata sellest otsekohe õpetajale.

15. Ära lase oma meeleolu äparduste või raskuste puhul langeda — võida kõik matkaraskused rõõmsa lauluga.

16. Ära kunagi ekskursioonil tegele tulega — jäta see õpetaja hooleks.

17. Ära joo matkal külma vett, sest sellega ei kustuta sa janu kuigi kauaks, vaid talita sel puhul õpetaja nõuande järgi.

18. Ära tülita õpetajat suplemise loa nurumisega, sest suplemine on ekskursioonil keelatud.

19. Öömajal viibides loobu peale õpetaja sellekohast märguannet igasugusest jutuajamisest, sosistamisest ja naerust ning täida öörahu nõudeid hommikuni, kuni õpetaja tõusmiseks käsu annab.

20. Täida korralikult ja parima tahtmisega kõik õpetaja käsud ning ülesanded — seega aita kaasa ekskursiooni heaks kordaminekuks.

Õpilaste varustis ekskursioonil.

Õpilaste varustis ekskursioonil oleneb: 1) ekskursiooni vältusest, 2) ekskursiooniks valitud sihtpunktist ja 3) liiklemisabinõude kasutamisest ekskursioonil. Lühematele ekskursioonidele (õppekäikudele) lähevad õpilased otse koolist, seepärast erilisi ettevalmistusi need ei nõua varustise suhtes — kehakatteks harilik kooliülikond, kehakinnitamiseks paar võileiba jne. Pikemate ekskursioonide (õppereisude) puhul tuleb õpilaste varustise küsimus hästi läbi mõelda ja vastavalt tarvidustele ning võimalustele rohkem või vähem varustist kaasa võtta.

1. Kehakate. Sobivamaks rõivastiseks ekskursioonil vabasse loodusse on kantud, kuid korras ülikond (tütarlastel kleit), mis ei karda maaslamamist, vihma ega teisi ekskursioonil juhtuvaid äpardusi. Kaasa tuleb võtta paranduste tegemiseks papi sisse pistetud nõel ja veidi niiti (mässida ümber papitüki). Ka jalatsid olgu kantud ja jala järgi vajunud. Kindlasti tuleb hoiduda uutest jalatsitest, tütarlastel lisaks sellele veel kõrgete kontsadega jalatsitest, sest need osutuvad õpilastele suurimaks nuhtluseks ekskursioonil. Ihupesu tuleb kaasa võtta üks vahetus tagavaraks, et higistamise või vihma puhul võimalus oleks öömajale jõudes niisket pesu kuivaga vahetada ja seega hoiduda külmetamisest. Peakatteks on kõige sobivam harilik õpilase nokkmüts (vormimüts) poeglastele ja barett, pearätt või ka vormimüts tütarlastele. Tütarlastel tuleb hoiduda õlgkübaratest, mis ekskursioonil võivad saada rikutud (murduvad). Kaasa võtta veel 2—3 taskurätti ja 1—2 paari sukki. Jalarännakul kan-

natavad jalad väga sageli high ja hõõrdumisvigastuste all, kuid seda on võimalik kergesti vältida sageda jalgade pesemisega (jalad tingimata peale pesemist korralikult ära kuivatada, mitte liikuda märgade jalgadega!) ja kuivade sukkade vahetamisega.

Ekskursioonidele linna ning selle asutistesse võivad õpilased minna ka harilikus kooliülikonnas (kleidis), sest rõivaste rikkumise hädasoht on siin märksa väiksem.

2. **Ööbimistarbed.** Kui õpilased peavad ekskursiooni sihtpunkti jõudmiseks osa teest jala käima, siis tuleb olla väga ettevaatlik varustise valikuga ja ainult kõige hädavajalisem varustis kaasa võtta. Selleks sobivad villane tekk või palitu, mida võib kasutada ka kehakattena vihmase ilma ja külma puhul, siis veel voodilina ja padjapöör (õlgedega täitmiseks). Peapatjadest ja vateeritud tekkidest tuleb kindlasti loobuda, sest nende kandmine matkal muutub õpilastele väga koormavaks ning halvab nende osavõttu õppetöös.

Kui aga ekskursiooni sihtpunkti jõudmiseks kasutatakse autot või teisi liiklemisabinõusid ja õpilastel pakke kanda ei tule, siis võib kõiki tarbeid suuremal määral kaasa võtta.

3. **Puhastusvahendid.** Kaasa võtta käterätik, seep (seebikarbis) ja hambahari. Tütarlastel veel kaasa võtta juukseamm ja väike taskupeegel. Üldiseks tarvitamiseks tuleb kaasa võtta 1—2 riide- ja saapaharja ning mõni karp saapakreemi.

4. **Toiduained** tuleb kaasa võtta vastavalt ettenähtud matkakäva vältusele kas üheks, kaheks või kolmeks päevaks (viimasel juhul 2 koolipäeva ja pühapäev). Tuleb kindlasti eelistada lihtsaid toiduaineid ja selleks on eeskätt harilik rukkileib. Hoiduda tuleb soolastest toiduainetest, sest need tekitavad janu. Maiustiste kaasavõtmise keeldu tuleb rõhutada, sest need tekitavad janu, põhjustavad korrarikkumisi ja pole soovitatavad ühistunde huvides — tekitavad kehvemates õpilastes teatavat kadedust ja meelekibedust. Ka tuleb hoiduda toiduainetest, mis põhjustavad ebameeldivaid üllatusi. Nendeks on eeskätt pehmed munad ja paberisse pakitud või — munad purunevad seljakotis ja või sulab paberis päikesepaistel ning tagajärjeks on rikutud ja määratud asjad õpilase seljakotis. Seepärast tuleb kaasa võtta ainult kõvakskeedetud mune, võid aga kindlates nõudes (plekkkarbid, alumiiniumist võitoosid). Võid võib kaasa võtta ka teisel viisil — leivapätsil ots ära lõigata, sisu välja õõnes-

tada, õõs võiga täita ning lõpuks äralõigatud osaga (koorikust kaantega) võitagavara kindlalt suruda leiva külge ja siis paberisse pakkida.

Tuleb nii korraldada, et õpilased matkal kaasavõetud kuiva toidu juurde küllaldaselt piima saaksid. Rohke piima joomine aitab kaasa janutunde kaotamiseks.

Väga soovitatav on, et õpilased pikematel ekskursioonidel saaksid ka sooja toitu, sest tervishoiu seisukohalt pole lubatav, kui õpilased peavad kaua aega läbi ajama ainult kuiva toiduga.

Lisaks toiduainetele tuleb kaasa võtta veel nuga ja plekist kruus piima joomiseks. Kui aga lootust pole piima saada, siis kaasa võtta suhkrut ja teed.

Tuleb hoiduda kaasa võtmast klaas- või portselan-nõusid, mis teel kergesti purunevad.

5. **Õppetarbed.** Igal õpilasel olgu kaasas aegsasti korraldatud ekskursiooni märkmik. Selleks on kohane väiksema kaustaline kaustik, mille võib nõõriga kas kaela või nõõbi külge siduda, või mida võib taskus kanda. Märkmiku külge tuleb siduda ka pliiats ja kummi. Soovitatav on õpilastel kaasa võtta ekskursioonidele vabasse loodusse mallist kombineeritud kõrgendikkude ja lohkude nõlva nurgamõõtmis-riist (malli keskele kinnitada niit, niidi otsa raskuseks nõõp), mis nõõriga tuleb siduda märkmiku külge.

6. **Seljakott.** Väga ebakohased on ekskursioonil käes kantavad kohvrid, portfelliid ja kartongid. Need väsitavad pikapeale käed ära ja — mis peaasi — takistavad käte vaba tegevust. Kõik kaasaskantavad esemed tuleb asetada seljakotti või kui nad sinna ei mahu, siis siduda seljakoti külge, näiteks tekk või palitu. Kui seljakotti pole, siis võib seda ise lihtsalt valmistada, näiteks padjapöörist, sidudes paraja pikkusega nõõr või pael (parem pael, sest see ei sooni õlgadesse) otstega padjapööri külge selle kinnistesse nurkadesse, lahtine osa tuleb kinni tõmmata nõõri või paela keskosast moodustatud jooksva silmusega. Ka võib seljakotti valmistada käterätikust, seda pikuti kokku pannes ja servadest kinni õmmeldes (traageldades).

Õpetaja varustis ekskursioonil.

Lisaks isiklikkude tarvete rahuldamiseks kaasavõetavale varustisele peab õpetajal kaasas olema õppetööks tarvismine-

vaid riistu ja vahendeid ning seda vastavalt ekskursiooni tarvidustele.

1. Ümbruse kaart. Kõige kohasemad selleks on Vene üheverstased kaardid (tellida võib ametliku kirjaga Kindralstaabi topograafia-osakonnalt Tallinnast, väiksemad lehed à 10 senti, suuremad lehed — veidi kallimad). Kui õpilased on harjunud lugema topograafilist kaarti, siis on otstarbekohane neid muretseda suuremal arvul ning õpilastele matkaks välja jagada (3—4 õpilase peale üks eksemplar). Enne õpilastele kätteandmist tuleb kaardile märkida punase joonega matkakaava ja venekeelsetele kohanimedele eestikeelne nimi tušiga peale kirjutada (mitte tindiga — läheb niiskuse käes laiali!). Väga kohased on tarvitada ka D. Koppeli poolt koostatud turistide kaardid (äratõmbed D. Koppeli atlasest „Eesti kaardistik“, Orioni kirjastus, Tartu), kuid kahjuks on seda kaardimaterjali vähe: 1) Tallinna ümbrus, mõõt 1:100 000, 2) Viljandi ümbrus, mõõt 1:100 000, 3) Viru rannik, mõõt 1:300 000, 4) Otepää ümbrus, mõõt 1:50 000 ja 5) Vooremaa mõõdud 1:100 000 ja 1:300 000, hind à 10 ja 15 senti.

Kaardi tarvitamisel õpilaste poolt ekskursioonil on suur kasvatuslik väärtus — see arendab õpilaste isetegevust, aitab selgitada maastikuvorme, eriti pinnavorme, ja pakub õpilastele lakkamatut huvi reisida kaardi järgi.

2. Vajalikud käsiraamatud, nagu reisijuhid (Tartu juht, Turist Kagu-Eestis, Rändur Eestis jne.), taimede, lindude, liblikate, kalade jne. määravad.

3. Mõningaid riistu ja vahendeid tööks ja tegevuseks vastavalt tarvidustele: mõõteriim, mall, baromeeter, kompass, taimepress, karbid ja pudelid putukate korjamiseks ja surmamiseks, liblikapüüdmise võrk, geoloogiline vasar, fotoaparaat, binokkel, elekter-taskulamp jne. Neid asju võib kandmiseks õpilaste vahel välja jagada.

4. Reisuapteek.

Reisuapteek.

Väiksemad vigastused, nagu nahakriimustused ja päikese põletused, siis kergemad haigused, nagu kõhuvalu, seedimisrikked, peavalud, nõrkus päikesepaistese ilmaga jne. on ekskursioonidel sagedad nähtused. Seepärast peab ekskursioonil kaasas olema kogu lihtsamaid vahendeid õpilastele esimese arstiabi andmises ja vähemalt üks kaasasolev

õpetaja peab oskama anda vajaduse korral esimest arstiabi. Reisuapteek peab sisaldama järgmisi vahendeid:

Arstirohud:

1. Jood — kriimustuste ja väiksemate haavade desinfitseerimiseks (hoida ainult kindlas klaaskorgiga pudelis, kork igakordse tarvitamise järel lapiga kinni siduda — soovitatav kummiriie).

2. Tümoolpiiritus — haavade ja hõõrutud kohtade pesemiseks.

3. Hoffmanni tilgad — minestuse, meelemärguseta oleku, südamenõrkuse puhul päikesepaistete ilmadega 10—20 tilka veega sisse võtta.

4. Palderjanitilgad — ehmatuse, südamekloppimise puhul ning erkude rahustamiseks 15—20 tilka veega sisse võtta.

5. Boorvaseliin tuubis — haudunud kohtade ja päikese põletatud haavade võidmiseks.

6. Oopiumitilgad — kõhuvalu ja kõhu lahtioleku puhul 5—10 tilka veega sisse võtta.

7. Hambavalutilgad (Chloral. hydrat. Camphor. aa 3,0 Ol. menth. pip. 0,5) — vatitükiga haige hamba õõnsusse panna.

8. Aspiriin — külmetuse puhul 1 pulber sisse võtta õhtul (ettevaatust higistamise puhul!).

9. Lämmastikhape — ussi hammustuse puhul happesse kastetud tikuga haavale vajutada, et mitte tervet nahka vigastada. Ussi hammustuse puhul esimesel võimalusel arsti poole pöörduda! (Hapet hoida nagu joodigi!)

Sidumisabinõud:

1. Marlisidemed (ä 5 ja 8 sm laiad) — haavade sidumiseks, haavade katmiseks (marlitükk mitu korda kokku panna, piiritusega niisutada ja siis haavale peale panna).

2. Hügrokoopiline vatt — piiritusega niisutatult haavade pesemiseks, polstriks haavade sidumisel.

3. Rauavatt — verejooksu sulgemiseks ninast jne.

4. Kolmenurgelised rätikud — haavade sidumiseks, käe kaela sidumiseks, pea sidumiseks jne.

5. Kautšukplaaster (leukoplast) — väiksematele haavadele sidumismaterjali kinnitamiseks.

Arstiabinõud:

1. Maksimaal-termomeeter — kehasoojuse mõõtmiseks.
2. Anatoomiline näpits — pindude väljavõtmiseks jne.
3. Anatoomilised käärid (lahtivõetavad).
4. Vedrunõelad.

Soovitav on reisuapteegi jaoks lasta valmistada kas tugevast papist või nahast vastava suurusega karp, kuhu kõik tarbed sisse mahuvad ja neid sealt kergesti igal ajal kätte saab. Seda karpi võib rihmaga kaelas kanda või asetada seljakotti.

Kelle loal ja kui kauaks võib õppetööd katkestada ekskursiooni toimepanemiseks.

(H. S. M. ringkiri nr. 3643, 13. V 1930.)

Ekskursiooni toimepanemiseks võib katkestada õppetööd kas terves koolis või üksikus klassis:

1) koolijuhataja loaga mitte rohkem kui üheks päevaks;

2) koolijuhataja põhjendatud ettepanekul a) omavalitsuste poolt ülalpeetavates koolides ning kõikides erakoolides kohaliku maa- või linnakoolivalitsuse loal ja b) riigikoolides H. S. M. loal mitte rohkem kui kaheks päevaks;

3) pikemaajalisi ekskursioone kodumaal ja välisekskursioone võib korraldada ainult Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi igakordsel loal.

Sõiduhinna alandus raudteel.

(Väljavõte veotariifist nr 93, R. T. nr. 35—1931, art 242.)

Ministeeriumide või koolivalitsuste poolt registreeritud õppeasutiste või pikemaajaliste kursuste õpilaste ja õpetajate vedu õppereisijatena toimub 3. klassis 50% hinnaalandusega, arvesse võttes mitte vähem kui 10 reisijat.

Õppereisu korraldajad peavad andma võimalikult kolm päeva enne kavatsetavat sõitu lähtejaama ülemale sellekohase kirjaliku avaldise, milles tähendatakse: sõitjate arv, väljasõidu aeg, lähte-, siht- ja peatusjaamad, peatuse kestus ning tagasisõidu aeg esialgsest siht- või mõnest teisest jaamast ja andmed, kelle poolt ja millal on registreeritud õppeasutis või kursused. Jaamaülem teatab, mis päeval ja missuguse rongiga on võimalik korraldada sõitu. Sõidu

korraldaja peab võimalikult mitte hiljem, kui 1 tund enne määratud rongi väljumist ilmuma jaama ja esitama hinnaalandusetunnistuse sõidudokumendi saamiseks ning sõiduraha maksmiseks.

Õppeasutiste või pikemaajaliste kursuste sõitude korral antakse sõidudokumendiks lisamaksukviitung, mille järgi raha vastu võetakse, ning iga sõitja jaoks antakse kontrollkuponng, mis on maksvad ainult ühes lisamaksukviitungiga, millel tähendatud vastavate kontrollkuponngide numbrid. Kontrollkuponngid kompostreeritakse.

Tarvitatud kirjandus.

1. Hariduse- ja Sotsiaalministeeriumi ringkirjad ekskursioonide kohta (nr. 3643, 13. V 1930 ja nr. 25, 2. I 1922).
2. Algkooli õppekavad. Haridusministeeriumi väljaanne 1928.
3. H. Anso. Õpereiside juht. Tallinn, 1924.
4. B. E. Raikov. Metodika ja tehnika ekskursii. Moskva, 1927.
5. J. Lang. Tartu juht koolidele ja huvireisijaile. 1931.
6. „Riigi Teataja“ nr. 35 — 1931, art. 242.

Sisu.

Saateks	3
Ekskursioonide ülesandeid	5
Ekskursioonide liigitus	5
Õpetaja eeltööd ekskursiooniks	6
Ekskursiooni kava koostamine	7
Õpilaste ettevalmistamine ekskursiooniks	8
Liiklemisvõimalusi ekskursioonidel	8
Ekskursiooni juhi kohustest	10
Ekskursioonide töömeetoditest	12
Ekskursiooni järeltööd	13
Korranõuded ekskursioonil I	13
Korranõuded ekskursioonil II (Õpilase märkmikku sissekandmiseks)	17
Õpilaste varustis ekskursioonil	18
Õpetaja varustis ekskursioonil	20
Reisuapteek	21
Kelle loal ja kui kauaks võib õppetööd katkestada ekskursiooni toimepanemiseks	23
Sõiduhinna alandus raudteel	23
Tarvitatud kirjandus	24

A. Thom

VILSANDI LINNURIIK

Hind 1 kr. 45 s.

Raamat on varustatud rohkete teksti selgitavate piltidega.

Alma Thomi raamatut võib soovitada kõigile, kes vastuvõtlukud looduse suurusle ja ilule ja kel kallid loodusekaitse kõrge aade.

J. Piiper, „Postimees“.

Eestimaa taimestikku ja loomariiki käsitlevate raamatute arv on äärmiselt piiratud. Seepärast ongi säärane raamat, nagu Alma Thomi „Vilsandi linnuriik“, eriti tervitav.

„Vilsandi linnuriik“ ei tohiks puududa üheski raamatukogus, eriti meie koolides.

Sg., „Vaba Maa“.

G. Vilberg

MEIE KEVADETAIMED

Hind 60 senti.

Säärasel raamatul peab olema tähtis koht uues koolis looduse loo õpetamisel . . .

J. Käis. „Eesti Kirjandus“.

G. Vilberg

EESTI TAIMESTIK

(Abiraamat taimede tundmaõppimiseks.)

Teine täiendatud trükk. 60+260 lk., 537 joon.
Hind 4 krooni, köites 5 krooni.

„Eesti taimestiku“ teise trükki on mahutatud kõik taimede liigid, mis seni Eestis omamaistena tähele pandud.

Jooniseid sisaldab raamat tervelt 537, mis raamatu käsitamist tunduvalt kergendab. Oma täielikkuse tõttu on ta hädatarvilik igale kodumaa taimestiku uurijale, eriti suurt tähelepanu väärrib ta aga õpetajate ja õpilaste käsiraamatuna.

G. Vilberg

HARJUMAA

Maateaduslik lugemik.

224 lk., 52 joon. Hind 2 kr. 15 senti.

Vilbergi raamatut võib julgesti soovitada kodumaa-tundmise sõpradele, eriti noorsoole lähemaks tutvumiseks Põhja-Eestiga.

Hind 50 senti